

Spermhval hører ikke hjemme i Nordsjøen. Finner de veien dit, grunnstøter de ofte på en sandbank og drukner.

3.4.6 HVAL I NORDSJØEN/SKAGERRAK

I Nordsjøen dominerer tre hvalarter: vågehval, nise og springer. Spermhval holder normalt ikke til her, til det er det altfor grunt. Av uklare årsaker går de likevel inn i havområdet fra tid til annen, der de går på grunn og drukner.

Nils Øien

nils.oien@imr.no

Vågehval

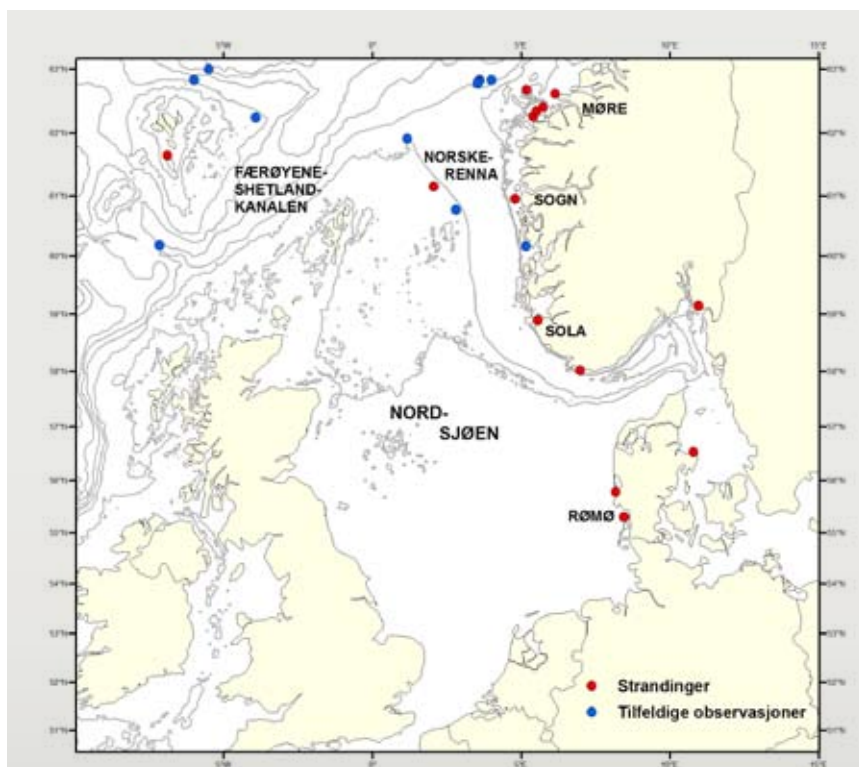
I området som omfatter Nordsjøen og farvannene nord til 65°N, er det om lag 20 000 vågehval. De holder seg først og fremst i den nordlige delen av Nordsjøen, og spesielt i områdene rundt Storbritannia. Etter

at vågehvalfangsten ble gjenopptatt i 1993, har fangsten i Nordsjøen vært beskjeden siden de tradisjonelt beste fangstområdene ligger i britisk sektor. I Nordsjøen ser småsil ut til å være vågehvalens viktigste byttedyr, i tillegg til makrell, sild og annen fisk.

Nise

Nise er svært tallrik i nordsjøområdet. Fra et omfattende tokt gjennomført i 1994 ble bestanden beregnet til 340 000 individer. Nise blir imidlertid ofte tatt som bifangst i garnfiske, og problemet trenger nøye overvåking for å unngå utilsiktet desimering. Etter et nytt talletokt i juli 2005 ble bestanden i samme område beregnet til 341 000 dyr; et betryggende resultat. Men en annen observasjon var minst like interessant, nemlig at det har vært et stort skifte i fordelingen av nise i Nordsjøen. I 1994 befant hovedtyngden av nise seg i de nordlige delene av Nordsjøen, mens hovedtyngden i 2005 hadde forskjøvet seg til den sørlige delen. Spesielt ble det i 2005 observert høye tettheter av nise i Den engelske kanal, der det i 1994 ikke ble gjort en eneste observasjon. Bakgrunnen for denne endringen i fordeling er uklar, men det er nærliggende å anta at den har sammenheng med endringer i forekomst av byttedyr. Niser har en variert diett som inkluderer småfisk, blekksprut og krepsdyr. I Nordsjøen er makrell, sild og småsil viktige ved siden av torskefisk.

Bifangstproblemet i forhold til sjøpattedyr har i mange år hatt internasjonal oppmerksomhet, og er etter hvert blitt gjenstand for nærmere undersøkelser også i norske fiske- rier. I Havforskningsinstituttets regi ble det i 2006 satt i gang et kartleggingsprogram i

Figur 3.4.6.1

Tilfeldige observasjoner og strandinger av spermhval i tilknytning til Nordsjøen, registrert ved Havforskningsinstituttet.

Incidental sightings (blue) and strandings (red) of sperm whales in the North Sea area.

Foto: George McCallum

kystreferanseflåten, men innsamlede data er ennå ikke ferdig bearbeidet.

Springere og annen hval

Springere brukes som et fellesnavn på flere delfinliknende arter, men den absolutt vanligste i Nordsjøen er kvitnosen. Dens nære slektning kvitskjevingen lever vanligvis på dypere vann. I hele området er det rundt regnet 20 000 individer av disse to artene.

Av og til stikker også andre arter innom Nordsjøen. Både spermhval, finnhval, sei-hval og knølhval er observert. I de siste par årene har det vært flere observasjoner av knølhval så langt inn som Oslofjorden, og dette er uvanlig. Vi har hatt flere observasjoner av knølhval kystnært og inne i fjordene langs hele norskekysten de seinere årene, men vi vet ikke hva årsaken kan være.

Fordi vi har en innstrømming av varmt vann i Nordsjøen, dukker det også opp en del varmekjære delfinarter som vanlig delfin, stripedelfin og rissodelfin. Disse betraktes som tilfeldige gjester som ikke har fast opphold hos oss.

Spermhval på ville veier

Nordsjøen er ikke noe naturlig tilholdssted for spermhval, til det er det altfor grunt. Likevel går det spermhval inn her av og til, tilsynelatende med økende hyppighet de siste 10–20 årene. Erfaringsmessig får dette en sørgelig utgang: de går på grunn

og drukner. Ved flere anledninger har flokker av spermhval gått inn i Nordsjøen for så å ende sine dager på sandbankene langs kysten av Danmark, Tyskland, Nederland, England og Belgia. Spesielt på den danske vestkysten, i nærheten av Römö, har det vært mange strandinger. I 1996 gikk en flokk på 16 spermhval på grunn her, og i 1997 en flokk på 13. Spørsmålene er så kan stille seg, er hvorfor i all verden de går inn i Nordsjøen, og dernest, hvorfor de ender sine dager der ved å gå på grunn.

Flere teorier er lansert. Sykdom kan være en årsak, spesielt når det dreier seg om enkelt dyr, men virker ikke som en god forklaring når store grupper setter livet til. I de tilfellene der dyrene har blitt undersøkt etterpå, har en heller ikke kunnet påvise en sykdomsårsak.

En annen hypotese er at spermhval, og tannhval generelt, orienterer seg etter et "geomagnetisk kart" og at magnetiske forstyrrelser som for eksempel fra solflekaktivitet, gjør at de kommer ut av kurs. Dette har særlig vært diskutert som en årsak når det gjelder tannhvalarter som grindhvalen, der det gjerne er en spesiell hval som leder gruppen. I tilfeller der slike grupper strandet og man har klart å få dem "sjøsatt", strandet de ofte like etterpå igjen. Det har da vært spekulert i om det geomagnetiske "kompasset" er helt ute av lags hos lederhvalen.

Men forklaringen på strandingene i Nordsjøen som nok har flest tilhengere, er knyttet til spermhvalens bruk av såkalt ekkolokalisering. Som alle tannhval har spermhvalen to akustiske systemer. Det ene går på lavfrekvente lyder som bærer over lange avstander i vann, og brukes til kommunikasjon mellom individer. Det andre systemet – "sonaren" – brukes til å lokalisere byttedyr og bestemme bevegelse. I våre farvann har spermhval fortrinnsvis tilhold i norskehavsbassenget, og da spesielt i tilknytning til undervannsraviner som Bleikdjupet utenfor Andøya. En viktig vandringsvei ut og inn av dette området går gjennom Færøyene–Shetlandkanalen. Spermhvalene følger de bratte kontinentalskråningene, og det er nærliggende å tro at enkelte av dem kan bli "lurt" av Norskerenna (se Figur 3.4.6.1) slik at de blir ledet inn i en blindgate som fører dem inn i den grunne Nordsjøen. Der får de antakelig problemer med å orientere seg fordi sonarekkoene ikke blir kastet tilbake på en informativ måte i de grunne farvannene med sandbanker, og det ender med grunnstøting.

Bestanden av spermhval i Norskehavet er beregnet til vel 6 000 individer. Dette dreier seg utelukkende om hanndyr, siden spermhvalhunnene lever sammen med avkommet i familiegupper i varmere farvann, hovedsakelig sør for om lag 45°N. Unge, seksuelt inaktive hanner danner egne grupper. De eldre hannene lever oftest solitært, og det er spesielt disse som har beitevandring til nordområdene.

Whale

The North Sea is dominated by three cetacean species; harbour porpoise, minke whale and whitebeaked dolphins. The approximate abundances are 340,000, 20,000 and 20,000 individuals, respectively, and seem to have been stable during the past ten years. Stragglers of other species not usually seen within shallow shelf water basins like the North Sea are observed now and then, like sperm, fin, humpback and sei whales. At least for harbour porpoises a shift in distribution from northern to southern areas in the North Sea has been observed from 1994 to 2005. Harbour porpoise is exposed to by-catch in fishing gear and therefore needs to be monitored on a regular basis. Important prey items for marine mammals in the North Sea are sandeel, mackerel, herring and gadoids. Influx of warm water into the North Sea often brings more exotic species on visit, such as common dolphin, striped dolphin and Risso's dolphin.